

امام خمینی (ره) و مسأله آزادی

مرکز فرهنگی دانشجویی امام،
ولایت فقیه و انقلاب اسلامی

خرداد ۱۳۹۷

سرشناسه	لک‌زایی، شریف، ۱۳۵۴ -
عنوان و نام پدیدآور	امام خمینی (ره) و مسأله آزادی / شریف لک‌زایی؛ تهیه و تنظیم مرکز فرهنگی دانشجویی امام، ولایت فقیه و انقلاب اسلامی.
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	ط، ۲۳۵ ص.
شابک	ISBN: 978 - 964 - 212 - 512 - 8
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸. - دیدگاه درباره آزادی / آزادی - جنبه‌های مذهبی - اسلام.
شناسه افزوده	جهاد دانشگاهی. مرکز فرهنگی دانشجویی امام و انقلاب اسلامی / مؤسسه چاپ و نشر عروج.
رده‌بندی کنگره	DSR ۱۵۷۲/۵/آ۴۸
رده‌بندی دیویی	۹۵۵/۰۸۴۲
شماره کتابشناسی ملی	۵۴۲۷۸۱۹

کد / م ۳۱۲۷

امام خمینی (ره) و مسأله آزادی

نویسنده: شریف لک‌زایی

تهیه و تنظیم: مرکز فرهنگی دانشجویی امام، ولایت فقیه و انقلاب اسلامی.

ناشر: مؤسسه چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)) و مرکز

فرهنگی دانشجویی امام، ولایت فقیه و انقلاب اسلامی.

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

• فروشگاه شماره یک: خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فرخ‌رازی، پاساژ ظروفی، تلفن: ۶۶۴۹۳۰۸۱ - دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

• فروشگاه شماره دو: خیابان انقلاب، چهار راه حافظ، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

• مراکز پخش: • امور نمایندگیها و نمایشگاهها، تلفن: ۶۶۴۰۴۸۷۳

• امور سفارشات و بازرگانی، تلفن: ۶۶۴۸۹۱۶۰

• فروشگاه مجازی مؤسسه عروج

www.oroujpub.com

pub@imam-khomeini.ir نشانی الکترونیکی:

http:// imam-khomeini.ir

فهرست مطالب

۱.....	مقدمه
فصل اول: اختیار، آزادی و کرامت	
۳.....	مقدمه
۵.....	انسان‌شناسی
۹.....	کرامت انسان
۱۳.....	مسأله اختیار
۲۰.....	مفهوم آزادی
۲۳.....	خاتمه
فصل دوم: آزادی و امنیت	
۳۹.....	مقدمه: نگ‌ها در مناسبات آزادی و امنیت
۴۵.....	جستی امنیت
۵۳.....	آزادی و امنیت شخصی
۶۰.....	آزادی و امنیت اقتصادی
۶۵.....	آزادی و امنیت فرهنگی
۷۱.....	خاتمه
فصل سوم: آزادی و مشارکت سیاسی	
۷۹.....	مقدمه
۸۳.....	آزادی حق تعیین سرنوشت
۸۹.....	آزادی حق انتخاب کردن
۹۵.....	آزادی حق نظارت و انتقاد
۱۰۲.....	آزادی حق مخالفت و اعتراض
۱۰۴.....	آزادی حق انتخاب شدن
۱۰۶.....	خاتمه
فصل چهارم: مردم‌سالاری دینی و حقوق اقلیت‌ها	
۱۱۹.....	مقدمه
۱۲۳.....	پرسش درباره اقلیت‌ها
۱۲۶.....	مصونیت اقلیت‌ها

۱۳۲	آزادی مذهبی
۱۳۵	آزادی عقیده
۱۳۹	رفتار با اقلیت‌ها
۱۴۲	فعالیت سیاسی
۱۴۶	اهل ذمه، بحثی فقهی در حوزه عمومی
۱۵۱	قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و مسأله اقلیت‌ها
۱۵۵	خاتمه

فصل پنجم: آزادی مطبوعات

۱۵۹	مقدمه
۱۶۴	الگوهای نظری نظام مطبوعات
۱۶۵	الف. نظریه اقتدارگرایی
۱۶۷	ب. نظریه آزادی‌گرایی
۱۶۹	ج. نظریه مسئولیت اجتماعی
۱۷۳	کارکردهای مطبوعات
۱۸۱	محدودیت‌های آزادی مطبوعات
۱۸۲	الف. قانون
۱۸۴	ب. مقدسات
۱۸۴	ج. توطئه، تحریک و تضعیف
۱۸۵	د. تهمت، دروغ و شایعه
۱۸۶	ه. غرض‌ورزی و استفاده نادرست از آزادی
۱۹۲	خاتمه

فصل ششم: به سوی یک نظریه آزادی

۱۹۹	مقدمه
۲۰۳	ریشه‌های فلسفی آزادی
۲۰۹	تأملی مجدد در مفهوم آزادی
۲۱۲	از کجا و چگونه شروع کنیم؟
۲۱۶	ظرفیت‌ها و الزامات
۲۲۱	فهرست منابع

مقدمه

بحث و گفتگو درباره اندیشه سیاسی امام خمینی از آن رو اهمیت دارد که ایشان بنیان جامعه و نظامی سیاسی جدیدی در ایران را پی ریخت که در آن ادعا این بود دین و معنویت در صدر نشانه خواهد شد و از دل آن نظامی برآمد که داعیه اصلی آن دین داری و دین ورزی و به سعادت رساندن انسان معاصر در آشوب جهان کنونی است. ناآرامی جهان کنونی البته دلایل گوناگونی دارد که یکی از مهم ترین آنها تضعیف و کنار نهادن دین، معنویت و اخلاق از حیات انسان و جامعه است. نگاه ژرف امام خمینی در ربع آخر قرن بیستم توانست بار دیگر چشمانمان را بر روی دین، معنویت و اخلاق بگشاید و انسانها را به تأمل و توجه به تأثیر دیانت و معنویت بر سیاست ورزی و سیاست مداری فرا بخواند. از این رو خوانش آرای اندیشه سیاسی امام خمینی می تواند برای بسیاری و به ویژه نسل جوان، که به درک حیات امام خمینی نائل نشده است، آموزنده واجد اهمیت باشد.

جای خرسندی است که در دروس کارشناسی در دانشگاه ها، اندیشه سیاسی امام خمینی مصوب شده است. همچنین درس اندیشه سیاسی امام

خمینی در دو واحد در سطح کارشناسی ارشد علوم سیاسی نیز تدریس می‌شود. و امید می‌رود که دانشجویان با اندیشه سیاسی ایشان آشنا شوند و زمینه‌های جدیدی را در مطالعه اندیشه سیاسی امام خمینی به روی دانش طلبان علوم سیاسی باز نماید. امید می‌رود که این دروس به تعمیق اندیشه‌ورزی سیاسی و تصحیح حکمرانی مطلوب در کشور منتهی شود.

نگارنده در مباحث پیش روی، که در طی چندین سال و در قالب مقالات مستقلی نگارش و منتشر شده است، با کنکاش درباره مسأله آزادی و مباحثی که به نحوی به موضوع آزادی مرتبط می‌شود به بحث و بررسی در این باره مبادرت کرده و اندیشه سیاسی امام خمینی را مورد بازخوانی و گفت و گو قرار داده و برخی از ابعاد اندیشه ایشان را از منظر مسأله آزادی بررسی کرده است. این مطلب البته به معنای آن نیست که اندیشه سیاسی امام خمینی و یا بحث درباره مسأله آزادی در اندیشه امام خمینی تنها منحصر به موارد مورد بحث در نوشته حاضر است بلکه نگارنده این مباحث را به مثابه درآمدی بر تبیین و ارائه تفصیلی اندیشه سیاسی امام خمینی و به ویژه نظریه ایشان درباره مسأله آزادی می‌داند که البته باید با بررسی تمامی مکتوبات و منشورات امام خمینی به این کار مبادرت شود. از این رو نویسنده در تلاش بوده است نمایی کلی از دیدگاه امام خمینی درباره مسأله آزادی را آفتابی نماید.

در هر حال، وجه مشترک مباحث پیش روی، مباحثی است که درباره مسأله آزادی در طول یک دهه به مناسبت‌های مختلفی نگارش شده و به مثابه حلقه‌هایی هم‌دیگر را تکمیل کرده و پیش از این نظر جمعی از اساتید و

صاحب نظران را به خود جلب کرده و گفت و گوهایی درباره برخی از مباحث را پیش کشیده است. تبیین منسجم و جامع اندیشه سیاسی و نظریه آزادی امام خمینی آن گاه کامل است که به ویژه با مباحث و گفت و گوهای انتقادی و اشاره به خلأها و تحلیل جامع و همه‌جانبه همراه باشد.

مناسب است در این‌جا فشرده‌ای از مباحث پیش رو مرور شود آن گاه به تفصیل متن کامل مطالب را ملاحظه فرمایید.

فصل نخست مجموعه حاضر با عنوان اختیار، آزادی و کرامت انسان، به مباحث بنیادینی در زمینه سه موضوع مذکور می‌پردازد. نگارنده در فصل مذکور با این مفروض بحث را پیش خواهد برد که انسان دارای کرامت ذاتی است و این کرامت، که دارای سطوح و مراتبی است، با توجه به بهره‌مندی و استفاده از عنصر اختیار و آزادی، بروز و ظهور و تحقق و عینیت می‌یابد. در واقع ظرف بهره‌مندی و تشخیص انسان به کرامت با بهره‌مندی از عنصر اختیار و آزادی معنا و مفهوم می‌یابد. شاید بتوان گفت عنصر اختیار و آزادی است که این امکان را به انسان می‌دهد که بتواند شخصیت انسانی و کرامت ذاتی خویش را تحقق بخشد و انسانیت خویش را آشکار سازد. بنابراین کرامت ذاتی انسان، اختیار و آزادی او را اقتضا می‌کند. به دیگر سخن اگر آدمی دارای کرامتی ذاتی نبود، امکان بهره‌مندی از اختیار و آزادی نیز برای او مهیا نبود. از آن رو که انسان دارای کرامت و حرمت است باید حریم مختاریت انسان مورد احترام قرار گیرد تا بتواند اهداف و نیات خویش را با هر سمت و سوی و هدفی تحقق بخشد. با توجه به چنین موقعیتی است که آزادی و اختیار نیز جزء جدانشدنی و ذاتی انسان است. مراد از آزادی و

اختیار در نوشته حاضر، آزادی فلسفی است. در این فصل همچنین مباحثی در زمینه انسان شناسی، مسأله اختیار، مفهوم آزادی و مفهوم کرامت انسان مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند.

در فصل دوم، مناسبات آزادی و امنیت بررسی شده و به سه نگره در این زمینه اشاره شده است: تقدم امنیت بر آزادی، تقدم آزادی بر امنیت و تعامل آزادی و امنیت. نگارنده مدعای خود را بر نگره سوم استوار ساخته و به این بحث در اندیشه سیاسی امام خمینی پرداخته است. از این رو بر این باور است که در نگاه امام خمینی مناسبات آزادی و امنیت از سنخ تعاملی و تأثیر و تأثری است. در یک سویه، آزادی در تأمین و تضمین امنیت مساعدت می‌کند و در سویه مقابل، امنیت نیز فضا و گونه‌های گسترده تحقق آزادی را برای افراد و نهادها بسط و گسترش می‌دهد. تفصیل مباحث به ویژه در مفهوم آزادی، مفهوم امنیت، امنیت فردی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی و امنیت فرهنگی را در این فصل می‌خوانید.

با توجه به اهمیت موضوع آزادی سیاسی در فصل سوم آزادی و مشارکت سیاسی به این موضوع نسبتاً مهم پرداخته شده است. بنیاد نظری مشارکت سیاسی بر این اصل استوار است که نظام سیاسی از آن مردم و برای مردم است. بنابراین نقش و منزلت مردم در نظام سیاسی بسیار برجسته می‌شود و از این رو مردم باید با انتخاب‌هایی که انجام می‌دهند زمام امور را به دست داشته باشند و در نظام توزیع قدرت و در واقع، در سرنوشت خود اعمال نظر نمایند و تأثیرگذار باشند. هرگونه اهمال و سستی در اعمال حق انتخاب می‌تواند موجبات پایمال شدن حقوق آنان را به‌همراه داشته باشد. علاوه بر این که امام خمینی بر بهره‌برداری از چنین حقی

تأکید می‌کند، آموزه‌های دینی نیز پشتوانه نگرش ایشان در مسئله آزادی و مشارکت سیاسی است؛ مشارکتی که در آن میزان و معیار انتخاب شدن، آرای آگاهانه و آزادانه انتخاب کنندگان باشد. در هر حال در این فصل بخش‌های مهمی از اندیشه سیاسی امام خمینی تبیین شده است.

فصل چهارم با عنوان مردم سالاری دینی و حقوق اقلیت‌ها در صدد است با نگاهی پسینی و درجه دوم، پاره‌ای از مباحث را که درباره اقلیت‌ها است در اندیشه امام خمینی طرح و بررسی نماید. مباحث مقاله به طور مشخص حول این پرسش طرح شده است که در نظام سیاسی مورد نظر امام خمینی، چه حقوق و اختیاراتی برای اقلیت‌های دینی (زردشتیان، یهودیان و مسیحیان) و مذهبی (اهل سنت) در نظر گرفته شده است؟ قلمرو این حقوق تا کجاست؟ آیا تنها مسایل عبادی را شامل می‌شود یا مسایل سیاسی را نیز در بر می‌گیرد؟ به عبارتی آیا در مردم سالاری دینی مبتنی بر نظریه سیاسی امام خمینی، با اقلیت‌های دینی و مذهبی رفتاری عادلانه و برابری اعمال می‌شود؟ مردم سالاری دینی در این مقاله به دو عنصر اساسی یعنی رضایت خداوند و رضایت مردم اشاره دارد. به عبارتی نظام سیاسی در نظریه سیاسی امام خمینی از یک سوی به پذیرش و اقبال مردم توجه دارد و آزادانه و آگاهانه و به دست توانا و انتخاب‌گر آنان تأسیس می‌گردد و از سویی به رضایت خداوند و آموزه‌های شریعت اشاره دارد.

نگارنده در فصل پنجم، با تبیین سه الگوی نظری نظام آزادی مطبوعات به بررسی این مسئله در اندیشه سیاسی امام خمینی پرداخته است. در این بررسی

نگارنده پیش از این در کتاب‌های بررسی تطبیقی نظریه‌های ولایت فقیه^۱ و توزیع و مهار قدرت در نظریه ولایت فقیه^۲ به موضوع ولایت فقیه در اندیشه امام خمینی از منظری پسینی و درجه دوم پرداخته است که خوانندگان را به این آثار ارجاع می‌دهم و تلاش شده از بحث مجدد درباره آن در این‌جا خودداری شود.^۳ البته برخی از فصول دو اثر منتشره درباره ولایت فقیه نیز به‌نحوی مرتبط با آزادی تلقی می‌شود که به‌دلیل عدم تکرار مباحث در این‌جا نیامده‌اند. از این رو به منظور دریافت بخش‌های دیگری از ابعاد اندیشه امام خمینی به دو اثر مذکور مراجعه فرمایند.

سعی و همت مدیران مرکز فرهنگی دانشجویی امام خمینی و ولایت فقیه

۱- شریف لکزایی، بررسی تطبیقی نظریه‌های ولایت فقیه، چاپ چهارم، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۶. تقریباً بخش عمده‌ای از اثر مذکور به اندیشه سیاسی امام خمینی می‌پردازد.

۲- شریف لکزایی، توزیع و مهار قدرت در نظریه ولایت فقیه، تهران، کانون اندیشه جوان پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۷. نقطه کانونی مباحث این اثر اندیشه سیاسی امام خمینی مبتنی بر موضوع تفکیک قوا در نظریه ولایت فقیه است.

۳- دو اثر مذکور یک حلقه سوم هم داشت که برخی از مباحث آن با دو اثر مذکور مشترک است اما هنوز به طبع نرسیده است. حلقه سوم با عنوان رابطه فرد و دولت در نظریه‌های ولایت فقیه، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی نگارنده است که در سال ۱۳۸۱ با راهنمایی دکتر علیرضا صدرا و مشاوره دکتر داود فیروزی در دانشگاه باقرالعلوم^(ع) دفاع شد. یک حلقه مباحث این رساله درباره اندیشه سیاسی امام خمینی است.

در چاپ و انتشار این اثر قابل ارج نهادن و سپاس‌گزاری است. از همسر م دکت
نجمه کیخا که در مواردی مانند مبحث فصل دوم با بحث و مشورت در
پیش‌برد مباحث مساعدت نمود نیز تشکر می‌نمایم.

در پایان از خوانندگان این اثر درخواست می‌شود از باب اندیشه‌ورزی
درباره اندیشه سیاسی امام خمینی و اصالت آزاداندیشی و آزادمنشی در اندیشه
و رفتار آن حکیم متأله معاصر و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، نگارنده را از
نظرات و پیشنهادات سازنده خود مطلع سازند و چراغ آزاداندیشی را همچنان
پرفروغ نگه دارند.

تأکید بر آزادی برای همیشه حیات اجتماعی و سیاسی ما ضروری است و این
نشان از اهمیت و ضرورت حضور آزادی در زندگی فردی و جمعی انسان دارد.
اثر حاضر را به پدرم، که عمرش دراز باد، تقدیم می‌کنم که روحیه
آزاداندیشی و آزادمنشی و آزادگی و «زیستن بر بال آزادی» را در وجودم
شعله‌ور ساخت.

و من الله التوفیق

شریف لک‌زایی

دانشیار گروه فلسفه سیاسی

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

اردیبهشت ۱۳۹۷